

Szovjet hadifogság a kunszentmártoni honvédek szemével

SZABÓ SÁNDOR

Tanulmányomat ajánlom azok emlékének, akik a szovjet hadifogság gyötrelmes évei alatt veszítették életüket.

Magyarország a második világháborúban

Magyarország a második világháború vérzivataros éveibe 1941 nyarán sodródott bele, miután Rahó és Körösmező környékét, majd Kassát is felségjelzés nélküli gépek bombázták. A magyar kormány a Szovjetuniónak tudta be a támadást,¹ így június 27-én Bárdossy László miniszterelnök bejelentette a hadiállapotot.² Július 1-jén a Kárpát-csoportnak nevezett seregetest átlépte a határt Szombathelyi Ferenc altábornagy parancsnoksága alatt.³ Az 1942. januárban folytatott magyar-német tárgyalások során a felek megállapodtak abban, hogy a magyar vezetés kilenc gyalogdandárt, egy páncéloshadosztályt és egy repülőköteléket küld a keleti hadszíntérre. A tárgyalások alkalmával azonban nem tisztázták a hadsereg várható alkalmazási módját, területi és időhatárait, a veszteségek pótlását, a német fegyverzet és felszerelés kiegészítésére csupán szóbeli ígéret hangzott el.⁴ A 2. magyar hadsereg fegyverzetének felszerelése mennyiségben és minőségben is messze alulmaradt a német és szovjet csapatokétól.⁵ Magyarország fegyverkezését erősen hátráltatták a trianoni békeszerződés által előírt katonai korlátozások, melyhez hozzájárult a gazdasági és személyi háttér elégtelensége. 1938-ban indult be a fegyverkezési program, ennek keretében került sor a gyorsfegyvernem megszervezésére.⁶

A második magyar hadsereg Jány Gusztáv vezérezeredes parancsnoksága alá került.⁷ Az alakulatokat 1942. február 24-étől kezdték mozgósítani.⁸ A 2. magyar hadsereg kiszállítása a hadműveleti területre három lépcsőben valósult meg, 1942. április 11. és július 27. között. Július 10-től a Don folyó partjára vonult fel a magyar hadrend. A magyar hadsereg a Don nyugati partján helyezkedett el, ami előnyösebb rálátást biztosított a területre, ugyanis ez a partrészt magasabb, mint a keleti, így jobban be tudták látni az ellenséges állásokat.⁹ Három állást kell megemlíteni: az egyik északról délre haladva a Sztorozsevoje és Uriv közötti hídfőállás; a második a korotojaki hídfő, ami a hadsereg utánpótlása

---

¹ UNGVÁRY 2010, 9.

² PIHURIK 2015, 339.

³ ROMSICS 1999, 251.

⁴ SZABÓ 2013, 15–16.

⁵ SZABÓ 2013, 18.

⁶ KISS 2014, 190.

⁷ ROMSICS 1999, 255.

⁸ SZABÓ 2013, 39.

⁹ UNGVÁRY 2010, 30.

szempontjából kulcsfontosságú Osztrogozsszk közelében található; a harmadik fontos hídfő a Don-könyökben, Sesucsje és Perejeskaja közelében feküdt.¹⁰ 1942. július 18. és szeptember 16. között zajlottak a doni hídfőcsaták.¹¹ November 18–19-én kezdődött meg az átfogó szovjet ellentámadás. Fontosabb harci cselekmény 1943. január 12-ig nem történt. Január 17-én Osztrogozsszknál indult meg a szovjet támadás.¹² Január 20-ra a járművek 90%-a elveszett, a sebesültek szállítása így nem volt megoldható.¹³ A hadsereg nehézfegyverzetének vesztesége elérte a 100%-ot, míg anyagi vesztesége a 70%-ot.¹⁴ 125 ezer főre tehető az elesettek, sebesültek és fogságba esettek száma.¹⁵ 1942. március 7-én Horthy Miklós kormányzó leváltotta Bárdossyt a miniszterelnöki székéből, és helyére Kállay Miklóst nevezte ki, aki így egy nehéz feladatot is kapott: kivezetni Magyarországot a háborúból.¹⁶

A magyar szerepvállalással a német fél egyre inkább elégedetlenebb volt.¹⁷ Miután Olaszország 1943 őszén kiugrott a háborúból, a németek Magyarország megszállását kezdték el kidolgozni. A terv a Margarethe I. nevet kapta. Az 1944. március 19-i megszállást követően Horthy Miklós menesztette a Kállay-kormányt, és a németbarát Sztójay Dömét nevezte ki miniszterelnöknek.¹⁸ Miután 1944. augusztus 23-án Románia átállt a Szovjetunió oldalára, a kormányzó új miniszterelnököt nevezett ki Lakatos Géza személyében. Október 15-én a németek elrabolták ifj. Horthy Miklóst, így a kormányzó már hajlandó volt aláírni a korábban már többször elutasított kinevezést Szálasi miniszterelnökségéről.¹⁹ A Szálasi-kormány az ország egészét hadműveleti területté nyilvánította, majd a nyilasok igyekeztek a polgári hatóságokat a katonai szervek alá rendelni.²⁰ A nyilas terror hatására egyre több ellenállási szervezet is akcióba lépett. December 22-én megalakult az Ideiglenes Nemzeti Kormány Dálnoki Miklós Béla miniszterelnökségével, december 28-án hadat üzentek a tengelyhatalmaknak, és 1945. január 20-án fegyverszünetet kötöttek a szövetségesekkel.²¹ Szálasi Ferenc március 29-én hagyta el az országot, de a harcok április közepéig tartottak.²² Magyarország számára azonban ezzel nem értek véget a megpróbáltatások.

---

¹⁰ SZABÓ 2013, 68.

¹¹ PIHURIK 2015, 325.

¹² PIHURIK 2015, 337.

¹³ PIHURIK 2015, 338.

¹⁴ UNGVÁRY 2010, 39.

¹⁵ SZABÓ 2013, 227.

¹⁶ UNGVÁRY 2010, 44.

¹⁷ UNGVÁRY 2010, 49.

¹⁸ VARGYAI 2001, 313.

¹⁹ VARGYAI 2001, 369.

²⁰ VARGYAI 2001, 371.

²¹ UNGVÁRY 2005, 95.

²² ROMSICS 2010, 843.

A felhasznált forrásokról

Tanulmányom az úgynevezett oral history-ra, vagyis az elbeszélrt történelemre épül. Mint minden történeti forrás esetében, itt is fontos kérdés a forrásérték minősége. A kérdést joggal tehetjük fel: mennyire hihetünk neki, és mire használhatjuk? Ilyen, és ehhez hasonló gondolatok és kérdések mindig felmerülnek, ha olyan dokumentumokat, mint naplót, memoárt vagy – esetemben – interjúkat vizsgálunk.

Mennyire valószínű az ezekből nyert információ, és a valóságnak milyen minősége ismerhető meg ezekből, ha az elbeszélrt történetre alapozunk.²³ Alaposan meg kell vizsgálnunk, hogy amit az emlékező a múltról előad, mennyire hihető, mennyire felel meg a valóságnak.²⁴ Fontos szerepe van tehát a személyes érintettségnek. Az emlékezés mindig a jelenből íródik, és ezen az sem változtat, ha gazdag az előadó által adott emlék.²⁵ A traumatikus élmény, a trauma teljesen új perspektívát nyit az egyéni emlékezés és a kollektív emlékezet értelmezésének szempontjából.²⁶ Az olyan katasztrófaélmények, mint a holokauszt, és a második világháború magyar történeti részei lelkileg nincsenek egészen feldolgozva. Erősen hozzájárult ehhez, hogy ezeknek a katasztrófáknak a tényei, és az ezekből áradó traumatikus élmények nem mindig, és nem a megfelelő mértékben váltak tudatossá és érzékelhetővé.²⁷ Fontos megjegyezni azonban, hogy a drámai és traumatikus emlékek kapcsán a feltűnően élénk emlékezés a későbbiekben minden mást elhomályosító jelentőségre emelkedhet. Azon túl tartalmi téren is gazdagabbá, élénkebbé válnak annak megfelelően, hogy ezek az emlékek az egyén életében csak később kerülnek előtérbe.²⁸

*„A narratív történetforma tehát az, amely valakinek vagy valakiknek az élményeit, tapasztalatait, vágyait, érzelmeit, stb. fedi fel, szubjektív nézőpontból úgy, ahogy a saját megélt és elbeszélrt életét, a körülötte zajló eseményeket látta, illetve látja.”*²⁹ Tehát ezek a narratív elbeszélések minden alkalommal más formát öltenek. Változik az előadások körülménye, a közönség, és különböző mértékben kapcsolódnak az igazi eseményekhez, emberekhez és előadókhöz. Azt azonban kétség nélkül megállapíthatjuk az oral history vizsgálásakor, hogy az előadó(k)ban a múlt, a jelen és jövőbeli események közötti kapcsolataik és megállapításaik találhatóak. Az összefüggések jelentősége a későbbiekben látható át az események és kontextusaik kibontakozásakor.³⁰ Az oral history tehát nem pusztán az előadó, a narrátor elbeszélése, de megválaszolja egy külső szemlélőnek a kutatás révén felmerült kérdéseket is.³¹ Tehát az oral history olyan

---

²³ GYÁNI 2000, 128.

²⁴ GYÁNI 2000, 129.

²⁵ GYÁNI 2000, 131.

²⁶ GYÁNI 2010, 268.

²⁷ GYÁNI 2010, 275.

²⁸ GYÁNI 2000, 142.

²⁹ PÁSZKA 2007, 165.

³⁰ PÁSZKA 2007, 165–166.

³¹ GYARMATI 2005, 197.

történelem, amit nem levéltári kutatók vagy történészek írnak, hanem aki a történetet vagy a történelmet megéli, megtapasztalja és elszenvedi.

Tanulmányomban 1988, 1989 és 1991-ben készült interjúkat vizsgálók, melyekben a kunszentmártoni veteránok beszámolnak a második világháborús élményeikről és emlékeikről. Az interjúk során Nagy Magdolna³² arra kérte a háborús veteránokat, hogy néhány mondatban beszéljenek fiatalkorukról, majd a bevonulásról, a fronton eltöltött időről és a hadifogság éveiről. Az interjúkat az előadó nevével, a készítés évével és perचितkozással jelöltem a lábjegyzetekben.

Vizsgálatom tárgya továbbá egy 2001-ben íródott visszaemlékezés is, melyet Bozsik Béla írt a hadifogságról. Ennek egy rövidebb, ismertető jellegű változata jelent meg 2005-ben, melynek címe *Emlékek, sorsok a II. világháború harcaiból és a hadifogságból*. Az Antalfy István által szerkesztett antológiának nem kevesebb a célja, minthogy bemutassa a világháború és a hadifogság hétköznapijait és annak minden szenvedését a veteránok szemével. A tulajdonomban van még Bozsik Béla memorárjának kézírata, mely igen részletgazdag, és a maga nemében igazi ritkaságnak számít a több mint 400 oldalával. Ebből, a 2001-ben lezárt kéziratból is ragadtam ki részleteket annak érdekében, hogy a hadifogságot minél részletesebben bemutassam. Ezt a visszaemlékezést primer forrásnak tekinthetjük. Bozsik Béla úgy írja le a háborút, és annak átélt eseményeit, ahogyan azt ő látta. Nem titkolt célja Béla bácsinak – akit volt szerencsém ismerni és megismételni vele az 1991-ben készült interjút – *A II. világháború közéről* című visszaemlékezésében, hogy emléket állítson bajtársainak, akik a második világégés alatt vagy azt követően a hadifogságban haltak meg. Az ő szavaival élve, „*mint életben maradt, kötelességemnek tartottam az emléküket megőrizni.*”³³ Bozsik Béla sorait igyekeztem összehasonlítani más honvédek tollából származó memoárokkal, ezáltal még jobban kirajzolódnak és megismerhetők azok a megpróbáltatások, melyeket átéltek a szovjet lágerekben.

---

³² Nagy Magdolna (1955–2010) kunszentmártoni lakos volt, aki szabadidejében interjúkat készített második világháborús veteránokkal.

³³ BOZSIK BÉLA EMLÉKIRAT 2001.

Kunszentmártoni honvédek emlékei a szovjet hadifogságból

Nyíri György

Családomból, Nyíri György dédapám (1918. december 29. Jászfelsőszentgyörgy – 1993. február 11. Kunszentmárton) derekasan harcolt a világháborúban (*I. kép*). 1940. december 2-án vonult be Fenyvesvölgyre, a 11. zászlóaljhoz, mint határvadász.³⁴ Dédapám is megjárta a szovjet fogságot, a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum tájékoztatása alapján 1944. október 10-től 1945. március 24-ig.³⁵ Dédapám a szerencsésebbek egyike, akit nem hurcoltak el több évre, messze távol a hazától.

1. kép: Nyíri György katonai igazolványa
(Saját tulajdon)

³⁴ Nyíri György katonai igazolványa, 1940.

³⁵ HM HIM HLI KI, Budapest, 2014. január 14.

Sipos István

Sipos István dédapám (1919. szeptember 6. Kunszentmárton – 1984. április 25. Kunszentmárton) a Don-kanyarban harcolt mint légvédelmi tüzér (2. kép).³⁶ Szovjet fogságba nem esett, azonban a Donnál szerzett fagyási sérülései az évek múltán súlyosbodtak, melyek hozzájárultak 1984-es halálához.

2. kép: Sipos István katonaképe – Budapest, 1941. március
(Saját tulajdon)

---

³⁶ Sipos István fényképe, 1941.

Balogh István Kunszentmártonban született 1920. július 16-án. 1942. október 3-án vonult be Kecskemétre, a 7/2 gyalogsági zászlóaljhoz.³⁷ 1944 októberében Sümegen töltötte katonai szolgálatát, ahol később megsebesült. Felépülését követően esett szovjet hadifogságba, és így került a székesfehérvári gyűjtőbe 1945 márciusában. A körülményekről így számolt be: „Székesfehérváron volt egy óriási gyűjtő. 80 ezren voltunk. [...] Naponta kaptunk kétszer enni, kukoricakását.”³⁸ Hamarosan egy másik Székesfehérvár melletti gyűjtőbe irányították a foglyokat, ahol napi két marék lisztet kaptak élelemként. Ebben a gyűjtőben egy hónapi tartózkodást követően bevagonirozták őket. „A vagon oldalán volt egy lyuk. Használni, akinek dolga van valamire.”³⁹ Meghatározó emlék számára, mikor a kecskeméti állomáson síró asszonyokat láttak. Kecskemét után Arad volt a következő állomás, ahol megtudták, hogy nem ez az első ilyen szerelvény, amely ott elhalad hasonló „rakománnyal”.

Aradon ismét egy gyűjtőlágerbe kerültek, ahol elmondása szerint 100 ezren lehettek. A karóráját itt tudta eladni egy cipőért, egy szelet szalonáért és egy kis vízért. Három héttel később ismét bevagonirozták őket. Balogh István az aradi vasútállomáson dobott ki a vagon rései között egy édesanyjának megcímzett levelet a következő sorral: „Megyünk, de nem tudom hova. De élek.”⁴⁰ Ahogy mondja, ezt az üzenetet egy román civil találta meg, és adta postára. Édesanyja karácsony szentestéjén kapta kézhez fia levelét. Ezt követően egy teherhajóra tették a foglyokat. A Fekete-tengeren hajóztak 2–3 napot, majd megérkeztek Szevasztopolba, ahol ismét egy gyűjtőlágerbe szállították őket. A hajóút alatt hatalmas viharba kerültek, ekkor több fogoly a tengerbe veszett.

A szevasztopoli gyűjtő célja az volt, hogy a foglyokat munkaképessé tegye. Itt, – mivel Balogh István mestersége szabó volt – kabátot igazított, illetve sapkát és köpenyt varrt. Mint mondja, a szakácsokkal igyekezett jó viszonyt kialakítani, így esetenként egy kanállal több ennivalót kapott. A lágeri körülmények önmagukért beszélnek: fél évig nem kaptak még szalmazsákot és pokrócot sem. A következő állomását csak „4-es láger”-ként emlegeti. Itt egy ruszin ör felszólítása után jelezték a foglyok, ki milyen mesterséggel bír. Egy szabóműhelybe került, ahol egy hónapig fogolyruhákat varrt. A következő műhelyt, ahol két évig dolgoztatták, így mutatja be: „Szevasztopol, városi műhely, Lenin utca 25.”⁴¹ Az interjú során felidézi, az étlap mindössze káposztalevest és korpalevest tartalmazott. Jól bánt a hegedűvel, így a harmadik próbálkozásra sikerült a „kultúr brigádba” bekerülnie. Az orosz tiszték szerették a műsoros délutánokat és esteket, melyek alatt jobb ellátást kaptak a fogolyzenészek. Nagyon kedvelték a Kálmán Imre operetteket, melyeket

³⁷ BALOGH ISTVÁN 1991, 02:09.

³⁸ BALOGH ISTVÁN 1991, 07:54.

³⁹ BALOGH ISTVÁN 1991, 09:38.

⁴⁰ BALOGH ISTVÁN 1991, 11:40.

⁴¹ BALOGH ISTVÁN 1991, 15:01.

többször énekeltek. A zenekarból nem sokkal később kivált, és kómunkára osztották be, ahol 50 és 100 rubel között kaptak fizetséget. A kiadott napi normát teljesíteni kellett, különben élelemmegvonásban részesítették a szovjet felügyelők a foglyokat. Mint mondja „*ekkor már két év felettünk elment*”.⁴² Balogh beszámol a higiénéről is, minden héten fertőtlenítés és borotválkozás volt. 1948 júliusában a tengerparton dolgoztak, mikor megjelent a szovjet őrség és bejelentették, a magyar hadifoglyok hazamennek. Baloghék csoportja ezt kétségbe vonta, ugyanis ezzel a reménnyel már többször kecsgették őket. Parancsot kaptak személyi poggyászuk összeszedésére, majd a délutáni órákban 15 „*kissipkás sztalinkatona*” jelent meg, azzal a felszólítással, hogy aki a nevét hallja, álljon külön sorba. 50 ember nevét olvasták fel, akiket elvittek. Egy másik szovjet tisztől újfent érdeklődtek a korábban említett hazajutás és a kiválasztott 50 ember felől, ekkor ezt a választ kapták: „*Ti már hazamentek. Ők már nem mennek haza.*”⁴³

Egész éjjel gyalogoltak, mire másnap hajnalra megérkeztek a következő lágérbe, ahol 2 hetet tartózkodtak. Itt ugyancsak felsorakoztatták őket, és ismét megjelentek a névolvasók. Hét Balogh Istvánt vittek el, mire őt is besorozták. Az interjú során elmondja, ez hatalmas stresszként nehezedett rá. Ezt követően készítették fel a magyarokat az útra. Három helyiséget említ, amin át kellett menniük. Az első helyiségben levetkőztették, a másodikban megfürdették őket, majd a harmadik szobában tiszta ruházatot kaptak. Az állomáson ismét egy hetet várakoztak, mire említésre méltó esemény történt. A július 15-i bevagonírozást követően meghatározó emléke elevenedett fel. A vagonokban tiszta lepedő és tiszta abrosz várta a foglyokat. Megemlíti, hogy velük utazott kb. 300 német nő, akiket sóbányában dolgoztattak.

A következő állomásra érkeve újból sorakozót rendeltek el. A parancs értelmében derékig le kellett vetőzni, majd feltett kezekkel kellett állni. 5 embert ismét kiválasztottak, és elvittek. Később lett világos számukra, hogy SS tagokat kerestek. Balogh István felidézi, hogy velük utazott egy debreceni származású őrnagy, aki búcsúszavakat intézett a meggyötört magyar foglyokhoz. „*Most már bajtársak hazamehettek, jó magyar köszönéssel: a jó Isten áldjon meg benneteket! Ezt kívánom mindenkinek a boldogulásához.*”⁴⁴ Így érkeztek meg Máramaroszigetre, ahol egy gyűjtőláger fogadta őket. Ekkor hallotta, hogy akik szabó mesterséggel bírnak, azokat egy hónapig visszatartják. Az ellátásuk itt már jobb volt. Kaptak konzervet, cukrot és napi 5 db cigarettát. Azonban a konzervet nem merték megenni, ugyanis a fogságban eltöltött idő alatt a gyomruk elszokott a zsírosabb ételektől. „*Zsirt csak akkor láttunk, ha vele álmodtunk.*”⁴⁵ A lágerekben kapott étel mindössze a káposztalevesig és a korpalevesig terjedt, amit néha „megbolondítottak” egy kis madárhússal. Esetenként kaptak sózott

---

⁴² BALOGH ISTVÁN 1991, 19:44.

⁴³ BALOGH ISTVÁN 1991, 25:50.

⁴⁴ BALOGH ISTVÁN 1991, 32:08.

⁴⁵ BALOGH ISTVÁN 1991, 33:45.

halat, de ezt nem volt érdemes enni, ugyanis vízhez már nem jutottak, hogy szomjukat csillapíthassák.

Nagy örömmel telt meg a szívük, mikor Csapnál meghallották a következő párbeszédet: „*Adjon Isten bajtárs! Meddig voltak oda?*” – érkezett a kérdés, majd valaki válaszolt – „*Sokáig. 40 hónapig.*” „*Nem baj, most már itthon vannak.*” – szólt a kérdező.⁴⁶

A következő állomás Debrecen volt, ahol magyar és szovjet fogadóbizottság várta őket. 18 féle orvosi vizsgálaton estek át, majd megkapták a Magyar Népjóléti Minisztérium Hadifogolygondozó Kirendeltségétől az igazolványukat, kétezer forintos indulási segéllyel. Balogh István 1948 júliusában ért haza Kunszentmártonba. A Honvédelmi Minisztérium tájékoztatása alapján 1945. április 25-től 1948. július 21-ig volt szovjet hadifogságban.⁴⁷

Bozsik Béla

Bozsik Béla 1922. július 25-én született Kunszentmártonban. 1943. október 3-án vonult be Szolnokra, a 6. légvédelmi kiképző alosztályhoz.⁴⁸ Hatheti gyalogsági kiképzést követően elvégezte a rádió-távírársz tanfolyamot.⁴⁹ 1945 májusában Sopronban esett fogságba, nem mindennapi módon. Tudomást szereztek arról, hogy amennyiben hivatalos okmánnyal tudják igazolni katonai szolgálatukat, vonatra szállhatnak és hazamehetnek. A papírok kiállítását követően egy szovjet tiszt az okmányokat összetépte, és hadifogolynak nyilvánította Bozsik Bélát. A bevagonírozást követően Foksányon keresztül szállították a foglyokat a Szovjetunióba. Hamarosan Szaratovon túl kötöttek ki, Nyugat-Szibériában.⁵⁰ Az időjárás viszonyokat jól mutatja, hogy télen mínusz 40 fokot mutatott a hőmérő higanyszála, a nyári napokban pedig elérte a 45 fokos meleget. A kemény fagyokat egy másik sorstárs, Metzger János is megemlítette memoárjában. „*Napról napra hidegebb lett. Ez a téli munka a slippen szinte teljesen értelmetlen volt – csak kínlódtunk, gyengültünk és fogytunk. Testileg engem is nagyon megviselt ez az állandó erőlködés és didergés. Jöttek a mínusz 10–20 fokok. A Volga is befagyott. Azt mondták nekünk, hogy mínusz 29 fokig dolgozni kell, ha ez alá süllyed a hőmérséklet, akkor már nem. Úgy emlékszem, ez két esetben is előfordult.*”⁵¹

Az erős hőingadozás, és ahogy Bozsik Béla mondta, „*az egészségtelen vidék*” megviselte a foglyokat. Feladatuk a szibériai gázvezeték kiépítése volt, melyet 280 cm mélyre kellett leásni az erős fagyok miatt. A norma 9 köbméter volt.⁵² A gázvezeték ásásának emléke egy azokból az emlékekből, melyek felszínre törnek a két interjú során és a memoár hasábjain.

---

⁴⁶ BALOGH ISTVÁN 1991, 36:17.

⁴⁷ HM HIM HLI KI, Budapest, 2015. december 15.

⁴⁸ BOZSIK BÉLA 1991, 03:10.

⁴⁹ BOZSIK EMLÉKIRAT 2001, 1.

⁵⁰ BOZSIK BÉLA 1991, 09:01.

⁵¹ METZGER 2008, 128.

⁵² BOZSIK BÉLA 1991, 10:37.

Bozsik Béla ebben az időben Kolobienka lágerében volt, deszka barakkokban elszállásolva, és mint mondja, a telek bizonyultak a legszörnyűbbnek, akkor az éhezést is nehezebben viselték.⁵³ Nyáron az ételmezésük valamivel jobb lett, ugyanis ekkor sűrűbbre főzték a korpalevest. Ilyenkor jutott bele némi paraj, csalán, esetenként uborka. Sokkal ugyan nem emelte meg a tápértéket, de legalább a jóllakottság érzését keltette.⁵⁴ Bozsik Béla egy korábbi visszaemlékezésében olvashatunk arról, hogy mit és mennyiért lehetett venni az atkarszki lágerben, ahol 1946 augusztusában volt. Egy arany pecsétgyűrű 20 dekás kenyéret ért. Egy 3 kilogrammos kenyér pedig egy darab dupla fedeles aranyórába fájt.⁵⁵ A lágerekben mondhatni élénk cserekereskedelem folyt, ahogyan ez megállapítható Szalai Lajos soraiból is. *„Egy sült cékla ára egy napi dohányadag, súlyban ez három gramm dohányt jelentett. [...] Olyan is akadt, aki a napi kenyéradagját adta valamilyen répaféleségért, persze nem a nagy adagot, hanem a trisztó grammot cserélte. A csere-bere nagyban ment a foglyok között. Cserélni lehetett kenyéret dohányért, vagy fordítva, de a kenyérnek volt a legnagyobb értéke. Negyvenhat őszén, aztán hetenként kaptunk egy evőkanál cukrot, ami fokozta a csere lehetőséget. A cukrot főleg a németek vették, vagy cserélték kenyérré, dohányra, céklára, vagy fordítva.”*⁵⁶

Bozsik Béla emlékeiből kiderül az is, mit jelentett a „komissziózás”. *„A komissziózás azt jelentette, hogy le kellett vetkőzni mezítelenre, és sorra el kellett vonulni a bizottság előtt, a bizottságban volt orvos is. Az orvos – kivétel nélkül – mindenkinek belecsípett a fenekébe, és ha az a kevés hús, ami még rajta volt, elveszítette minden rugalmasságát, azt disztrófiának (általános legyengültnek) nyilvánította, külön barakkba vitette, munkavégzés alól felmentette.”*⁵⁷ Az ilyen különös orvosi vizsgálatok emlékei a korábban már említett Metzger Jánosnál is előbukkannak. *„Furcsa volt számunkra egy-egy ilyen vizsgálat. Egy asztal mögött három orosz hölgy ült: a jobb oldalon egy orvosnő, mellette két nővér, akik adminisztráltak. Eléljük sorakoztak fel a férfiak, természetesen anyaszült meztelenül. A doktornő tetőtől talpig végignézett bennünket először szemből, aztán hátat kellett fordítanunk, végül két ujjal belecsípett a fenekünkbe, és máris diktálta az »eredményt« a nővéreknek. Ez lehetett az első, második vagy harmadik csoport, illetve az OKÁ. Ez utóbbiba a legyengült emberek tartoztak, akik csak valami könnyű munkára voltak alkalmasak. Végül jött a disztrófa egy, kettő, három kategória, vagyis a már munkaképtelen emberroncok, akik a kórházban kötöttek ki. Ez a formális osztályozás a különböző nehézségű munkákra való beosztást szolgálta.”*⁵⁸ Ez a harmadik csoport, az OKÁ, a gyomaendrődi Bacsa István visszaemlékezésében is megjelent, aki a Fehér-tenger partján lévő Arhangelszkben töltötte a fogság éveit. *„Az egészségesek a*

---

⁵³ BOZSIK BÉLA 1991, 12:10.

⁵⁴ BOZSIK 2005, 27.

⁵⁵ BOZSIK 2005, 29.

⁵⁶ SZALAI 2004, 97.

⁵⁷ BOZSIK 2005, 30.

⁵⁸ METZGER 2008, 123–124.

fűrésztelepre kerültek, az OK-sokat egyelőre »kimélték«. Utóbbiak havat lapátoltak, vécét pucoltak, vagon taktak ki, rendezték a tábor, nyáron csalánt gyűjtöttek, tarlórépát és gombát szedtek.”⁵⁹ Az Ok-s minősítés a szintén gyomaendrődi Hunya Alajos és Hunya Tibor emlékeiben is megjelent. „Oks minősítést kaptam, hónapokig csak láger körüli munkát végezhettem. Sokan vérhasban és hasmenéstől szenvedtek, nem bírtak elmenni a latrináig, a barakkok közé üritettek. Az ürülék vastagon megfagyott, amit nap nap után bontóvassal fessegettünk fel és csomókba hordtuk.”⁶⁰ Példának hozhatjuk még Pelyva Sándor sorait is, aki ugyancsak a komissziózásról ír memoárjában. „A komisszió alatt gyors orvosi vizsgálatot kellett érteni, amelyen osztályozták a foglyokat. Az első osztályba tartozók egész nap dolgozhattak, az OK-sok csupán négy órán át. A disztrófiasok az elégtelen táplálkozástól teljesen legyengültek. A súlyos eseteket a kazányi kórházba vitték.”⁶¹

1946 tavaszán Bozsik Béla még az Atkarszk lágertől északra fekvő Kologrivovka lágerben élte meg szenvedéseit. Ezen a tavaszon a komisszió kedvezőtlen eredményt mutatott, ugyanis a foglyok 70%-át munkaképtelennek nyilvánították. Várható volt valamilyen következménye a dolognak, és ez alól nem bújhatott ki Petrov letyenant, kologrivovkai lágerparancsnok sem. „Három nap múlva egy nagy katonai helikopter szállt le a láger mellé, élükön Petrov letyenanttal, az egész tisztikart megbilincselve elvitték. Ugyanazon a helikopteren megérkezett az új lágerparancsnok és vezérkara. Az új parancsnok olyan tanárkinézésű százados lett. Még a megérkezése napján sorakoztatta a foglyokat, és nem kis meglepetésünkre bemutatkozott, ami a következőképpen történt: »Albanov kapitány vagyok, a felsőbb vezetés a ti táborotok parancsnokának nevezett ki. Megkívánom a rendet és fegyelmet, én viszont emberséges bánásmódban foglak benneteket részesíteni. Hozzám bármikor jöhettek panasszal, ha jogos, akkor én azt a lehetőségek határain belül elintézem.« Első intézkedése az volt, hogy a főszakácsot, a pékség vezetőjét és a raktárost leváltotta. A kenyeret 20 dkg-os adagokban, a napi háromszori étkezés előtt, a konyhában megkaptuk, és azt meg is kellett ennünk, nem volt szabad a konyhából kivinni. Ez azért volt, mert sokan a fejadagjukat dohányért elcserélték.”⁶² Az idő igazolta Albanov kapitányt, a foglyok kosztja valamelyest jobb lett, ugyanis legalább kézhez kapták azt a keveset, ami járt.⁶³

Emlékiratában példamutató részletességgel foglalta össze Kolobriovka táborát. „338-as fogolytábor, pontos címe UTRSSR, Mockva. A fogolytáborba 1945. április havában 2000 magyar hadifogoly érkezett. 1948. május 7-én 320 hadifoglyot vagonítottak be. Tehát 2000-ből 320-at, igaz, hogy kb. 100–150-et mint disztrófikot időközben hazaszállítottak. A tábor mellett hadifogoly temető nem volt. Jelöletlen tömegsírokba temettük el a halottjainkat. [...] 1948. május

⁵⁹ VASZKÓ – FEHÉR 2000, 7.

⁶⁰ VASZKÓ – FEHÉR 2000, 66.

⁶¹ VASZKÓ – FEHÉR 2000, 88.

⁶² BOZSIK 2005, 31.

⁶³ BOZSIK 2005, 31.

elején a tábornak az orosz parancsnoka Albanov kapitány volt, a magyar lágerparancsnok Fekete Dániel, a tolmács Mihály nevezetű délvidéki, magyar ember volt. A kolobriovkai körzet katonai parancsnoka egy Mastjukov nevezetű félkarú kapitány volt. Kolobriovka a Moszkva Vlagyivosztozk közötti transzszibériai vasút mellett van, Szaratovtól Moszkva felé haladva kb. 200 km lehet. [...] Egy igaz történet a sok közül.”⁶⁴ Visszaemlékezésében Korchmáros István is az utókornak hagyja örökül annak a lágernek a számát, ahol ő is szenvedett: „7241/2. és 7241/1. számú láger.”⁶⁵ Markó Elek fogolytársa osztotta meg Korchmárossal azt a hírt, mely összefüggésben áll a kunszentmártoni Gyöngyösi Gyula visszaemlékezésével. „Két hetes várakozás után a TRANSYLVÁNIA román személyhajó vitte őket Szevasztopolba.”⁶⁶ Gyöngyösi Gyula visszaemlékezésében így beszélt erről a hajóról: „Hatalmas hajó, Transylvániának hívták. Mikor elindult velünk a hajó, a legnagyobb bosszúságunkra a román tengerészek azt a lemezt tették fel, hogy »Meglásd Rozi, vasárnap kirándulunk...«.”⁶⁷ Gyöngyösi Gyula a későbbiekben Jaltán is volt hadifogságban. Máramarossziget érintésével 1948 nyarán tért haza.

Bozsi Béla visszaemlékezéséből kirajzolódik az is, milyen a „kivégzés orosz módra”. „1945. július 25-én Kologrivovkában voltam hadifogoly. Azért olyan emlékezetes nekem, mert ezen a napon van a születésnapom. Ekkor éltem át életem talán legborzalmasabb élményét, látványát, két német hadifogoly kivégzését.”⁶⁸ Két német fogolyról van szó, akik a lehetetlennel, a szökéssel próbálkoztak, természetesen sikertelenül. Petrov letyenant szólt a foglyokhoz, majd elmondta, hogy ez a két német fogoly országukkal együtt „megtámadták a szovjet hazát, öltek, raboltak, gyilkoltak, romboltak és most ők nem akartak dolgozni, nem akartak részt venni a nagy újjáépítésben, ezért nekik bűnhődni kell.”⁶⁹ Az ítélet kihirdetése után a szovjet tiszték puskatussal verték a foglyokat. Később a magyar lágerparancsnok jelölt ki hat embert a magyar foglyok közül, hogy a végtisztességet megadják a két németnek. Miután felpakolták őket egy tréglire – a tréglit két ember vitte, egy négyzetméternyi rakfelülete volt –, amiről lelógott a fejük és a lábuk. „Lehetett rajtuk látni, hogy mindkettő él, hörögtek.”⁷⁰ Bozsi Bélát és társait a barakkokba küldték, oda lépett be később a sírásó, aki elmesélte hogyan is zajlik egy temetés.

„Egy sírba tették, ami nem volt nagyobb 70–80 cm-nél, de azt mondja nem is ez a legborzasztóbb. Amikor ásták a sírt egyre hangosabban hörögtek, mozogni nem tudtak, mert valószínűleg a gerincüket törték el. Ezt látva, mondták a tolmácsnak, hogy szóljon az oroszoknak, ezek az emberek még nem haltak meg, még jobban kezdenek pilledezni. [...] Odamentek a tolmácshoz, hogy szóljon az

---

⁶⁴ BOZSIK EMLÉKIRAT 2001, 392.

⁶⁵ KORCHMÁROS 2005, 227.

⁶⁶ KORCHMÁROS 2005, 227.

⁶⁷ GYÖNGYÖSI 1988, 13:28.

⁶⁸ BOZSIK EMLÉKIRAT 2001, 228.

⁶⁹ BOZSIK EMLÉKIRAT 2001, 231.

⁷⁰ BOZSIK EMLÉKIRAT 2001, 232.

oroszkoknak, hogy lőjjék agyon őket, ne élve keljen eltemetni. [...] Erre a két orosz egyszerre mondta, hogy ők nem lőhetik agyon, nekik erre nincs parancsuk, ők már elvégezték a munkát, ha elkezdenek éledezni az az ő bajuk, ha nem akarják élve eltemetni, akkor ott van az ásó és verjék agyon őket. [...] Visszament a többiekhez, és megmondta nekik, hogy itt mese nincs. Először le kellett őket vetköztetni ingre, gatyára és úgy kellett beledobálni őket a sírba. Egymásra lettek dobva, mivel keskeny is volt a sírgödör meg nem is volt mély. Beledobták őket, rájuk földet, amikor félig rárakták megtaposták, aztán még egyszer, úgy hogy abban reménykedtek, hogy nem sokáig éltek abban a gödörben.”⁷¹ Egy másik visszaemlékezésben, a székelyföldi születési Szabó Sándor így idézi fel a fogolytábori temetés emlékét: „Kettesével kiemeltünk egy-egy hullát a ládából és beletettük őket a kiásott »sírokba«. Mikor már minden hulla be lett téve a maga sírjába, elkezdtük földelésüket. Kisült az is, hogy a legtöbb sír csak annyira volt kiásva, hogy a hullák lábfeje kiállott a földből. Szörnyű volt a látvány.”⁷²

Tanulmányom első részében említettem a traumatikus élményeket, melyek meghatározóak az egyén későbbi életében. Bozsik Béla 2001-ben íródott emlékiratában így írt erről a nyomasztó emlékről. „Ez egy olyan élmény volt számomra, hogy még máig, ha rosszat álmodok – sajnos egyre többször –, vagy ezzel álmodok másféle kivitelben, de van rá eset, amikor én is – álomban – megszöktem, velem is ásatták a sírt, szóval kísért a múlt.”⁷³

**3. kép: Bozsik Bélával az interjú közben
Kunszentmárton, 2015. október 9.**

⁷¹ BOZSIK EMLÉKIRAT 2001, 233–235.

⁷² SZABÓ 1997, 83.

⁷³ BOZSIK EMLÉKIRAT 2001, 236.

Bozsik Bélát és fogolytársait végül 1948. május elején vagonírozták be, és kezdték meg a hazaindulást.⁷⁴ A Honvédelmi Minisztérium tájékoztatása alapján 1945. május 15-től 1948. június 9-ig volt szovjet hadifogságban.⁷⁵ A máramarosszigeti láger és a hadifogság keserves éveit elevenen éltek emlékeiben, ami részletesen kirajzolódik az 1991. májusi interjúban, a 2001-ben lezárt visszaemlékezésében, illetve az általam készített 2015. októberi interjúban (3. kép). „*Figyelmeztetett egy barátom, hogy ha nem akarok visszakerülni, vagy jót mondjál vagy semmit se. Hát én aztán nem mondtam semmit se. Sose. Most mondtam először.*”⁷⁶ A memoárban egy mondattal összegezi azokat az éveket, melyek nyomot hagytak egészen a 94. életévéig: „*Úgyhogy hát mostmár mindezeket túl vagyok, és hát hálistennek ezt is kibírtam, ezt is átvészelttem.*”⁷⁷

Hegedűs Ferenc

Hegedűs Ferenc 1919. január 17-én született Kunszentmártonban. 1941. augusztus 23-tól szeptember 26-ig teljesített katonai szolgálatot Kecskeméten, a 13. tábori tüzérosztálynál.⁷⁸ 1945 áprilisában esett fogságba St. Pöltenben, majd a voronyezsi 7062/12 számú lágerben volt hadifogoly. Egy gépgyártó üzemben dolgoztatták, ahol az alkatrészeket csillékben tolták a következő összeszerelő műhelybe. Egy alkalommal földmunkára osztották be fogolytársaival. A sors úgy hozta, hogy társa egy zacskó ékszerrel talált a munkálatok során. A talált kincset – egy gyűrű kivételével – átadták a szovjet tisztnek. A fogságból hazatérőket a szabályoknak megfelelően fertőtlenítették. Az egyik fertőtlenítő zuhanyzást követően kaptak másik ruhát. Az ékszer, mely a fogság éveire emlékeztette volna, ott maradt a régi rongyok között. Hegedűs Ferenc Munkácson keresztül 1948 májusában érkezett meg Debrecenbe. Kunszentmártonba 1102 nap fogságban eltöltött nap után tért haza.⁷⁹

Kelemen János

Kelemen János 1922. március 24-én született Kunszentmártonban. 1943 októberében vonult be Ceglédre, a 7/2. gyalogezred 4. század 2. zászlóaljához.⁸⁰ A Vereckei-hágónál is szolgált egységével, ahol „partizánvadászat” volt a feladatuk. „*Borzasztó az a Kárpát-hegység, azt ismerni kell.*”⁸¹ Első bevetése a szovjetek ellen történt a Ferenc-csatorna és a Tisza torkolatánál.

1945 májusában vagonírozták be Szekszárdon, majd Szarátovba vitték őket. Egy kiégett iskola új szerepet kapott, lágerré építették át a szovjetek. Telenként

---

⁷⁴ BOZSIK BÉLA 1991, 12:47.

⁷⁵ HM HIM HLI KI, Budapest, 2015. december 15.

⁷⁶ BOZSIK BÉLA 1991, 24:44.

⁷⁷ BOZSIK EMLÉKIRAT 2001, 334.

⁷⁸ HM HIM HLI KI, Budapest, 2015. december 15.

⁷⁹ HEGEDŰS 1981, 4.

⁸⁰ KELEMEN JÁNOS 1989, 01:08.

⁸¹ KELEMEN JÁNOS 1989, 03:48.

erdőirtáson dolgoztak. 1946 őszén Moszkvába szállították, ahol építkezésen robotoltak lett, litván és német hadifoglyokkal. Hozzáteszi, tudomása szerint itt őrizték Friedrich Wilhelm Paulus német tábornokot. „Ezt az épületet fejeztük be '47 őszén.”⁸² Az építkezést követően bőrfertőzést kapott a hónaljában, melynek helyén forradás alakult ki. Ahogy felidézi az interjú során, ez nagy veszélyt jelentett számára, ugyanis az egykori SS tagok a tagsági tetoválásukat gyakran lekapták, így a helyén forradás maradt. Minden hónapban ellenőrzések voltak, melyek során „meztelenre kellett vetkőzni, és az orvos előtt végig kellett menni.”⁸³ 1948 elején egy másik táborba került, ahol rengeteg SS katona raboskodott. Attól tartott, a szovjetek azt hitték, ő is SS tag. Végül félelme szertefoszlott, nem osztották be a német foglyok közé.

1948 májusában egy másik moszkvai táborba került, ahol az ellátás már elfogadhatóbb volt. Ebben a táborban hallották, hogy kilátásba helyezték a hazajutásukat. Ez a reménység hamar elhalványodott, mikor közölték velük, „nem jött meg a német leváltás, nem jöttek német hadifoglyok, ott maradtunk továbbra is. Egymás után nőttek fel a házak. Sokat dolgoztunk.”⁸⁴

Az orosz szavahihetőséget így foglalja össze. „Az oroszoknak az ígérete nem sokat ért. Annyiszor mondták már, hogy hazajövünk és egy se lett belőle igaz.”⁸⁵

Kelemen János emlékeiben is élt azt a parancs, mely alapján nem szabad nyilatkozni a fogságban történekről. „Na, aztán nem tudom érdemes-e elmondani, szörnyű dolgok, oroszokkal kapcsolatban történtek. Kapcsolja csak ki! (a diktafont) A hadifogoly mindenre képes, mikor éheznek. Meg nagyon sok olyan is volt, fiatal lány, aki nem adta oda magát aztán ráfogta, hogy ellopott egy konzervet. Irgalmatlanul elítélték. Ezeket nem hitték el, hogy mondtam itthon, meg nem nagyon mondtam. Szóltak is hogy erről ne nagyon beszéljek.”⁸⁶ A moszkvai fogság ideje alatt egy emberről nem szabadott beszélni, sem a nevét kiejteni. „Hogy ha én oroszszal beszélgettem, civilekkel borzasztóan féltek, ha a Sztálin nevét kimondtam. Nem tudtam felfogni, hogy ilyen borzasztóan félnek, ha a nevét kiejtem is. Félték.”⁸⁷

A hazafelé vezető út egyik állomása Máramarossziget volt, ahol néhány napot töltöttek, majd Debrecen városában kapott hadifogoly igazolást. A Honvédelmi Minisztérium tájékoztatása alapján 1944. december 5-től 1948. július 12-ig volt szovjet hadifogságban.⁸⁸ Kelemen János 1948. július 13-án érkezett vissza Kunszentmártonba.⁸⁹

---

⁸² KELEMEN JÁNOS 1989, 01:20:01.

⁸³ KELEMEN JÁNOS 1989, 01:24:22.

⁸⁴ KELEMEN JÁNOS 1989, 01:36:46.

⁸⁵ KELEMEN JÁNOS 1989, 01:45:58.

⁸⁶ KELEMEN JÁNOS 1989, 01:53:15.

⁸⁷ KELEMEN JÁNOS 1989, 02:02:02.

⁸⁸ HM HIM HLI KI, Budapest, 2015. december 15.

⁸⁹ KELEMEN JÁNOS 1989, 01:37:01.

Csomán József

Csomán József 1922. szeptember 8-án született Kunszentmártonban. A Honvédelmi Minisztérium tájékoztatása alapján 1943. október 3-án vonult be katonai szolgálatra.⁹⁰ A hadifogságban írt verse részleteit az alábbiakban közlöm:

*„Fogsági élményekből
Nem arról akarok itt beszámolni,
Ki hogy tudott odahaza kacagni, mulatni.
Fogjok és betegek vagyunk a kórházba,
a legtöbben fekszünk elég magas lázba.*

...
*Beszámolok tehát itt mostan mindenről,
Épp úgy a bánatról és örömről.
Készítse az arcát mindenki mosojra,
Ne gondoljon senki a román fogságra.*

...
*Emeletes házban van a mi lakásunk,
Ahonnét kimenni, nem nagyon kívánunk.
Akkora a szobánk, akárcsak egy pajta,
Gyönyörű világos, négy ablak van rajta.*

...
*Nagydisznód, 1945. IV.h. 26-án
Csomán József⁹¹*

Összegzés

A visszaemlékezésekből kiérződik mindaz, amin a veteránok végigmentek. A megannyi szenvedés, a fájdalom, a túlélés vágya, a hazaszeretet és a honvágy. Csak néhány azok közül az érzések közül, melyek ott kavartak emlékeikben. Sajnos rengeteg honfitársuk nem léphetett többé a magyar golgota porába. A magyar Haza előtti utolsó állomás Máramarossziget volt, ahogy ezt említi Balogh István, Bozsik Béla, Gyöngyösi Gyula vagy Kelemen János. A megvizsgált kunszentmártoni visszaemlékezésekből ez tisztán kirajzolódik. Metzger János visszaemlékezésében is kiemelt helyen van Máramarossziget és Debrecen városa.⁹²

Kétség kívül megállapítható, hogy az évtizedekkel korábban készült interjúk során a veteránok emlékeiben még élénken éltek a fogság és az elszenvedett gyötrelmek képei. Ezt alátámasztja és megerősíti Bozsik Béla memoárja is. Példának okáért, az egyik fejezetben egy akasztásról írta le emlékeit, melyet a következő néhány sorban így foglalt össze. *„Ez a látvány oly mély nyomot hagyott az emlékezetemben, hogy immár majdnem 60 év távlatából is sokszor*

⁹⁰ HM HIM HLI KI, Budapest, 2015. február 16.

⁹¹ CSOMÁN JÓZSEF VERSE 1945.

⁹² METZGER 2008, 187.

*eszembe jut, különösképpen akkor, amikor néha-néha a televízióban mutatják az esztergomi bazilikát, és akkor szinte odalátom, odagondolom, szinte megjelenik előttem az a szerencsétlen katona, aki ott üldögél a lépcsőn kötéllel a nyakába. Hát bizony ilyen emlékeim maradtak nekem a II. világháborúból.*⁹³

Ezt az álláspontomat erősíti meg az is, hogy Bozsik Bélával több mint kétórás interjút készítettem 2015 októberében, melynek során felidézte a II. világháborúhoz fűződő emlékeit. Ennek kapcsán megosztotta velem a bevonulással, a frontszolgálattal és a hadifogsággal kapcsolatos élményeit. Az 1988 és 1991 között készült interjúk is szintén alátámasztják a fentebbi megállapítást. A távol élő szeretteik hiánya is megviselte a fogságban raboskodó bakákat. Balogh István például egy eldobott levéllel igyekezett életjelet adni édesanyja felé. A fronton és a hadifogságban eltöltött évek más-más módon, de különleges élettapasztalattá váltak a veteránok emlékeiben.

Interjúk, források

BALOGH ISTVÁN interjú. Készült: 1991. április 16.

BOZSIK BÉLA interjú. Készült: 1991. május 17.

BOZSIK EMLÉKIRAT 2001 = Bozsik Béla: *A második világháború közelről*. Kézirat. Kunszentmárton 2001.

BOZSIK BÉLA interjú. Készült: 2015. október 9.

CSOMÁN JÓZSEF VERSE = Csomán József: *Fogsági élményekből*. Csomán József hagyatéka. 1945. április 26.

GYÖNGYÖSI GYULA interjú. Készült: 1988. március 20.

HEGEDŰS FERENC elbeszélése. 1981.

HM HIM HLI KI, Budapest, 2014. január 14. = Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár. Központi Irattár tájékoztatása. Budapest, 2014. január 14.

HM HIM HLI KI, Budapest, 2015. február 16. = Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár. Központi Irattár tájékoztatása. Budapest, 2015. február 16.

HM HIM HLI KI, Budapest, 2015. december 15. = Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár. Központi Irattár tájékoztatása. Budapest, 2015. december 15.

KELEMEN JÁNOS interjú. Készült: 1989. április 5.

---

⁹³ BOZSIK EMLÉKIRAT 2001, 339.

NYÍRI GYÖRGY katonai igazolványa (1940). Saját tulajdon.

SIPOS ISTVÁN fényképe (1941). Saját tulajdon.

Irodalom

BOZSIK 2005 = Bozsik Béla: A legemlékezetesebb és legértékesebb ajándék. In: Antalfy István (szerk.): *Emlékek, sorsok a II. világháború harcaiból és a hadifogságból*. Kecskemét : Planéta Nyomda Kft, 2005.

GYÁNI 2000 = Gyáni Gábor: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest : Napvilág Kiadó, 2000.

GYÁNI 2010 = Gyáni Gábor: *Az elveszített múlt*. A tapasztalat mint emlékezet és történelem. Budapest : Nyitott Könyvműhely, 2010.

GYARMATI 2005 = Gyarmati Gyöngyi: Az oral history kézikönyve. *Múltunk* 50:2 (2005) 196–200.

KISS 2014 = Kiss Gábor Ferenc: „*Lovon, gyalog, autón, biciklin, vasúton...*” *A magyar királyi Honvédség gyorscsapatai 1938–1941*. Szeged : Belvedere Meridionale, 2014.

METZGER 2008 = Metzger János: *Emléktöredékek. 1944–1948. Front és hadifogság*. Tatabánya : Dunatújváros Media Press '91. Kft., 2008.

PÁSZKA 2007 = Pászka Imre: *Narratív történetformák*. A megértő szociológia nézőpontjából. Szeged : Belvedere Meridionale, 2007.

PIHURIK 2015 = Pihurik Judit: *Naplók és memoárok a Don-kanyarból*. 1942–1943. Budapest : Napvilág Kiadó, 2015.

ROMSICS 1999 = Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest : Osiris Kiadó, 1999.

ROMSICS 2010 = Romsics Ignác: *Magyarország története*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 2010.

SZABÓ 1997 = Szabó Sándor: Élők és holtak. In: Ferencz Imre (szerk.): *Történetek a fogságból. Haván székely hadifogoly*. [Erdélyi Magyar Adatbank; Szemtanú Könyvek] Csíkszereda : Státus Könyvkiadó, 1997.

SZABÓ 2013 = Szabó Péter: *Don-kanyar, Don-bend, 1942–1943. A Magyar Királyi 2. Honvéd Hadsereg képes krónikája. An illustrated chronicle of the Royal Hungarian 2nd Honvéd Army*. Budapest : Zrínyi Kiadó, 2013.

SZALAI 2004 = Szalai Lajos: *831 nap szovjet hadifogság*. Budapest : Váci Offszet Nyomda, 2004.

UNGVÁRY 2005 = Ungváry Krisztián: *A magyar honvédség a második világháborúban*. Budapest : Osiris Kiadó, 2005.

UNGVÁRY 2010 = Ungváry Krisztián: *Magyarország a második világháborúban*. Budapest : Kossuth Kiadó, 2010.

VARGYAI 2001 = Vargyai Gyula: *Magyarország a második világháborúban. Összeomlástól összeomlásig*. Budapest : Korona Kiadó, 2001.

VASZKÓ – FEHÉR 2000 = Vaszkó Sándor – Fehér József: *Álmaikban itthon jártak. Második világháborús hadifoglyok visszaemlékezései*. Gyomaendrőd : Körösi Műhely Alapítvány, 2000.

Soviet captivity in the eyes of the soldiers of Kunszentmárton

SÁNDOR SZABÓ

My research area is the history of Kunszentmárton, my hometown, during the two World Wars, as well as World War II letters, diaries and memoirs of the soldiers of Kunszentmárton. In my presentation, I present the memories of the troops who were captured by the Soviets. These recollections are oral interviews between 1989 and 1991. In addition to the interviews, I also examine a memoir written in 2001 by Béla Bozsik of Kunszentmárton. I present an interview with him in 1991, a memoir, and an adjunct to an interview I made with him in October 2015. *A close-up memoir of World War II* is a valuable resource. During the interviews, local people recall the daily life of captivity, and give an account of the often adventurous journey home.

So my work is based on oral history, which I briefly detail as a source. My hypothesis is that the traumatic experience caused to the Hungarian soldiers during the excruciating years of captivity can be felt during my study. They relate their experiences of them, in great detail.